

УДК 8-96(09)(477)

ЯНКО Жанна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (zhanna_yanko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9323-0160>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200827>

Бібліографічний опис статті: Янко, Ж. (2020). Автобіографія як спосіб соціального пізнання. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», 40, 121–129.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200827>

АВТОБІОГРАФІЯ ЯК СПОСІБ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ

Анотація. Мета. У статті ставиться мета наголосити на значущості автобіографії як жанру літератури та як способу осягнення соціальних реалій на прикладі «Автобіографії Наталії Кобринської (Львів, 1893) та передмови до «Галицьких образків» «Дещо про себе самого» Івана Франка (Львів, 1897). **Методологія.** У статті застосовано метод поглибленого рефлексивного прочитання, що передбачає роботу з художнім словом та нарисом, філософською літературою та літературною критикою, встановлення нюансів перехресних зв'язків фактів, вказаних у біографіях, із фактами реального соціального життя. Теоретичною основою дослідження є таке розуміння соціальної філософії, коли вона постає самосвідомістю думки, екзистенційним пошуком, з'ясуванням шляхів формування індивідуального сприйняття. При цьому маємо на меті не позбуватися об'єктивної залежності від закономірностей розвитку в історико-культурному сенсі. **Наукова новизна.** Розуміння особливостей автобіографії як рефлексії на власне життя видатних діячів, письменників, зокрема Наталі Кобринської та Івана Франка, що привідкриває завісу правдивих реальних подій тогочасного суспільного життя. **Висновки.** Осягнення автобіографії представників Галичини межі ХІХ –

© Янко Жанна, 2020

XX століття дає підстави особистості виходити за межі власної приватності екзистенційного перебування в соціумі і бути діяльно оберненою в майбутнє, з альтернативою дивитися у світ, як його сприймав Франко: «Я можу зоригатися, можу тихо проклинати долю, що поклала мені на плечі це ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим перед власним сумлінням. І якщо щось полегшує мені нести це ярмо, то це те, що бачу руський народ, який, хоч зноблений, затемнюваний і деморалізований довгі віки, який хоч і сьогодні бідний, недолугий і безпорадний, а все-таки поволі підноситься, відчуває в щораз ширших масах жадобу світла, правди та справедливості і до них шукає шляхів. Отже, варто працювати для цього народу, і ніяка праця не піде на марне» (Франко, с. 31).

Ключові слова: автобіографія, життєпис, замість, художній твір, соціальне пізнання, соціальні реалії, істина, правда.

YANKO Zhanna – Associate professor of the Department of Philosophy named after Professor Valery Grigorovich Skotnyi Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (zhanna_yanko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9323-0160>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200827>

To cite this article: Yanko, Zh. (2020). Avtobiografia yak sposib sotsialnoho piznannia [Autobiography as a method of social cognition goal]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 40*, 121–129. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200827> [in Ukrainian].

AUTOBIOGRAPHY AS A METHOD OF SOCIAL COGNITION GOAL

Summary. *The aim of the article is to emphasize the importance of the autobiography as a genre of literature and as a way of comprehending social realities on the example of “Autobiography of Natalia Kobrynska (Lviv, 1893) and a preface to” Galician Samples “of”*

Something About Himself by Ivan Franko (Lviv, 1897). **Methodology.** The article uses a method of in-depth reflexive reading, which involves working with fiction and essay, philosophical literature and literary criticism, in establishing the nuances of cross-correlation of the facts stated in biographies with the facts of real social life. The theoretical basis of the study is such an understanding of social philosophy, when it arises consciousness of thought, existential search, explaining ways to form individual perception. At the same time, our aim is not to lose the objective dependence on the patterns of development in the historical and cultural sense. **Scientific novelty.** Understanding the features of autobiography as a reflection on the personal life of prominent figures, writers, including Natalie Kobrynska and Ivan Franko, which opens the veil of true real life events of that time. **Conclusions.** Comprehension of autobiographies of representatives of Galicia at the turn of the nineteenth and twentieth centuries gives reasons for the individual to go beyond his own privacy of existential stay in society and be actively turned to the future, with an alternative to look at the world as he perceived Franco: "I can shudder, I can curse quietly the fate that put this yoke on my shoulders, but I cannot throw it away, I cannot look for another homeland, because I would become mean in my own conscience. And if something makes it easier for me to carry this yoke, and it is that I see a Russian people who, though oppressed, obscured and demoralized for many centuries, who although poor today, miserable and helpless, still slowly rises, is feeling wider and wider. to the masses of lust for light, truth and justice, and to them they seek ways. Therefore, it is worth working for this people, and no labor will go to waste" (Franko, p. 31).

Key words: autobiography, biography, instead, artistic work, social cognition, social realities, truth, truth.

Постановка проблеми. Іван Франко зауважував, що є письменники, «чий життєпис цікавіший від їхніх творів, чиї твори – це тільки матеріали до їхньої характеристики, складові частинки їхнього життєпису» (Франко, с. 28). Сам велет думки і слова себе до таких корифеїв не зараховує, він вважає себе одним із робітників, що печуть хліб чи кладуть цеглину до цеглини в будинку цивілізації, «але прізвища яких не виписуються на фронтоні цього будинку» (Франко, с. 28). Сьогодні ми з впевненістю можемо адресувати цю тезу і до самого І. Франка, і до

Н. Кобринської: «Їх можна назвати представниками того часу, коли вони жили, а їхній життєпис у кожному разі дасть змогу більш-менш глибоко увійти в таємниці духу їхньої доби, бо саме в них цей дух міститься, в них він немов відтворюється і знаходить своє найвиразніше втілення» (Франко, с. 28).

На думку І. Франка (1981), тільки такі письменники заслуговують на докладні та з усім першоджерельним апаратом опрацьовані біографії, «бо їхнє життя само собою є такий архівір, як їхні твори, і навіть невдало розказане збагачує скарбницю людського духу» (Франко, с. 28).

Мета статті. У нашому випадку маємо підстави стверджувати, що художній твір та автобіографічний нарис містять зашифровану істину, яка є метою соціального пізнання певної культурно-історичної постаті в конкретних історичних обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. Франко підкреслює, що автобіографія як життєпис однієї видатної людини, і навіть пересічної, є способом пізнання історичного минулого, минулого суспільного життя, пізнання духу часу, тієї доби, що адекватне думці розуміння людського існування і в сучасних суспільних обставинах. Адже І. Франко аналізує не лише події власне пережитого, але й роздумує над долею Русі, її минулим, сучасним та майбуттям. Вступна стаття до «Галицьких образків», яка побачила світ польською мовою, є своєрідною сповіддю автобіографічною щодо рефлексії на батьківщину, на патріотизм: «Признаюсь у ще більшому гріху: навіть нашої Русі не люблю так і в такій мірі, як це роблять або вдають, що роблять патентовані патріоти. Що в ній маю любити? Щоб любити її як географічне поняття, для цього я занадто великий ворог порожніх фраз, багато бачив я світу, щоби запевняти, що ніде нема такої гарної природи, як на Русі. Щоб любити її історію, для цього досить добре її знаю, занадто гаряче люблю загальнолюдські ідеали справедливості, братерства й волі, щоб не відчувати, як мало в історії Русі прикладів справжнього громадянського духу, справжньої самопожертви, справжньої любові. Ні, любити цю історію дуже тяжко, бо майже на кожному кроці треба б хіба плакати над нею. Чи, може, маю любити Русь як расу – цю расу обважнілу, незграбну, сентиментальну, позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на пере-

вертнів найрізноманітнішого сорту? Чи, може, маю любити світлу будучину тієї Русі, коли тої будучини не знаю і для світлості її не бачу ніяких основ?» (Франко, с. 31).

Варто розрізняти суто автобіографію та автобіографічні твори. Автобіографію зазвичай пишуть від першої особи, від «Я», про себе і про інших зі свого погляду. Письменники пишуть не лише автобіографії творчо, але й художні автобіографічні твори теж вельми красномовні та з певною присутністю фантазії. Автобіографічність містить частку самокритичності, аналізу власних почуттів, переживань, думок, тобто виявляє присутність людяності, людської екзистенції. Адже автобіографія – це те, що довелося пережити самій людині. Коли читаєш автобіографічні твори представників красного письменства Галичини межі ХІХ – ХХ століть, то виникає враження як від художніх творів. Тоді набували популярності такі жанри (форми), як нарис, начерк, очерк, наприклад – «Автобіографія» (1893) Наталії Кобринської, «Дещо про себе самого» (1897) Івана Франка.

Деніел Деннет стверджує, що «теоретична проблема самоінтерпретації є щонайменше такою ж складною та важливою, як і проблема інтерпретації інших» (Деннет, 2014, с. 282). Деніел Деннет є сучасним американським філософом, письменником, когнітивом. Царина його наукових зацікавлень – філософія свідомості, філософія штучного інтелекту, психологія, критика релігії. «Самість» – одне із ключових понять, що досліджував Деннет. Стаття «Самість як центр ваги нарративу» вийшла у світ у 1992 році. Поняття самості співіснує з такими поняттями, як «душа», «я», «его». У культурології важливим моментом самої є вказівка на власну автентичність, собі подібність, у соціальній філософії – зв'язок із самістю, егоїстичністю, індивідуалізмом, індивідуальністю тощо, у психології – з розумінням власного Я, що допомагає відрізнити себе від інших істот, переживати й відчувати дійсність в унікальний і неповторний спосіб. А. Синиця, аналізуючи працю професора Деннета, надає дефініції «самість» таку характеристику: «Це своєрідний центр активності свідомості. Самість дає змогу поєднати всі чуттєві дані, які отримує людина в єдину цілість. Тому ми можемо співставляти, порівнювати різні факти чуттєвого досвіду між собою... Роздуми навколо проблеми самості знову відносять нас до психофі-

зичної проблеми – проблеми взаємодії, взаємовпливів ментального і фізичного й загалом можливості самостійного існування ментального» (Синиця, 2014, с. 278).

На наш погляд (Янко, 2015), результати соціального пізнання (зокрема, художня література) відображають в ідеальній формі соціальну дійсність і водночас відбивають її об'єктивні закономірності із проекцією на подальші суспільні зміни та перетворення. «Твори літератури стають матрицями соціально-історичної реальності як наслідок суспільної активності людини» (Янко, 2015, с. 169).

Професор Віктор Петрушенко, фахово досліджуючи спеціальні та докладні розуміння істини, рекомендує звернути увагу на такі елементи: «1) орієнтування в дійсності (цей аспект забезпечується чуттєвим сприйняттям дійсності); 2) предметне та смислове конструювання змісту свідомості (це є роботою інтелекту); 3) виведення змістовного наповнення свідомості на рівень ідеальних станів (це забезпечує внутрішню націленість пізнання) і, нарешті, 4) оцінювання дійсності за допомогою означених еталонів» (Петрушенко, 2016, с. 95).

Резюмуючи найважливіші вияви істини у процесі саме соціального пізнання, погоджуємося із твердженням професора В.Л. Петрушенка, що «істина постає перед нами в кількох вимірах: інформативно орієнтовному, предметно-конструктивному, смислового, цільовому та ціннісному» (Петрушенко, 2016, с. 95).

Найсуттєвішою ознакою істини, на думку В. Петрушенка, є те, що «істину не можна відірвати від людини; вона постає перед нами як певна міра і вимога людської присутності у світі, участі людини у вибудовуванні дійсності саме такою, якою вона історично, культурно, інтелектуально та концептуально перед нами здатна розкриватися» (Петрушенко, 2016, с. 95). Саме в тому випадку істина постає перед нами в екзистенційно-онтологічному окресленні, «в якому міра істинності водночас постає і мірою буттєвості, тобто коли ми прагнемо істини, живемо та діємо в її аурі, ми перебуваємо при бутті або у відношенні до буття, до того, що – з позиції нашого культурно-історичного стану – справді є» (Петрушенко, 2016, с. 95). Але коли ми потрапляємо у протилежну ситуацію, а саме втрачаємо будь-які ниточки-зв'язки з реальним світом, то, за висловом М.К. Мамардашвілі, «диявол

грає нами, коли ми не мислимо точно». Адже точність мислення – це моральний обов’язок того, причетного до цього мислинневого процесу. Автобіографія – це власна історія життя, пережитого, передуманого, відчутого, співпережитого з іншими людьми, це, зрештою, записана історія того, що відбулося, а не того, що могло би відбутися, чи мало статися, але не здійснилося.

В. Петрушенко доходить висновку про те, що «поняття істини виправдовує себе лишень тоді, коли свідомість людини розглядається в певному модусі свого здійснення – в модусі інтегрального, цілісного самовиявлення» (Петрушенко, 2016, с. 96). Також він зазначає: «Смислові елементи знання зумовлюють узгодження певних знань та учень із попереднім досвідом науки, з попередніми вченнями та теоріями. І оскільки знання завжди фіксуються та зберігаються в заново-символічних формах, то існують також і мовно-лінгвістичні ознаки та характеристики істини» (Петрушенко, 2016, с. 97).

Зішлемося на наші герменевтичні дослідження у царині пізнання соціальної реальності через художнє слово. Розмаїття текстів, серед яких живе людина, можна класифікувати за функціональним призначенням: «Художній твір – це концентрований вираз життєвих подій, відібраних і переосмислених автором, який не лише реалізує себе у творчості, а й подає власну версію стратегії персонажа, з яким може себе ідентифікувати як особистість або якого може пропонувати іншими як взірць для наслідування. Це той матеріалізований пік (чи острівць) духу, якого досягає пересічний читач, долучаючись до тексту давнього або сучасного автора» (Біленко, Янко, 2016, с. 8).

Й І. Франко, й Н. Кобринська згадують у своїх автобіографіях про читання книг, про пізнання історії, літератури. Н. Кобринська згадує, наприклад, що здобувала домашню освіту: «Науку побирала я дома, мала якийсь час учительку, а даліше учив мене сам батько» (Кобринська, с. 315). Як відомо, батько письменниці був священиком, тож сам був людиною освіченою на той час. Зауважимо і такий прикметний момент, про який згадує Н. Кобринська щодо становища жінки в тогочасному галицькому суспільстві. Авторка пише: «Для мене доста було знати, що жінки уважаються за нижчих від мужчин, і се обурило мене ще більше, ніж атора рецензії. Сего я до того часу не знала:

межи батьком і матір'ю я не зауважала, щоби робилося під тим виглядом які різниці, а до того, жила при нас бабка – мати моєї матері – зичність так в нашій хаті, як в цілій родині, дуже поважана. По чужих домах бувала я лиш в гостині, а в гостях якраз найбільше поважаються жінки. Вправді, знала я, що мужики не конче з великим поважанням відносяться до жінок, але се об'ясняла я собі їх грубостею» (Кобринська, с. 316).

Висновки. Саме біографічні моменти спонукали в майбутньому Н. Кобринську підіймати проблему утисків жінок у соціальному плані в подальшій громадській діяльності та на письменницькій ниві. Згодом у художній творчості Н. Кобринської ми побачимо попівську родину з її особливостями, з тим, яку долю мають обирати діти, головно доньки. Автори цієї епохи часто змальовували типові образи в типових обставинах, що є прикметною ознакою реалізму. Вони відображали себе, свої родини, родини своїх близьких і знайомих, образи і сюжети, але вже оформлені у художньо-естетичну канву, що сприяє більш живому сприйняттю соціальних реалій та наближує нас через авторську правду до досягнення об'єктивної істини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленко Т., Янко Ж. Герменевтика в контексті вченого незнання. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філософські науки : № 10 (335)*. Луцьк : Вид-во СНУ ім. Лесі Українки, 2016. С. 3–9.
2. Деннет Деніел Самість як центр ваги нарративу. *Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку* / ред. А.С. Синиця. Львів : Літопис, 2014. С. 280–295.
3. Кобринська Н. Автобіографія. *Вибрані твори*. Київ : Дніпро, 1980. С. 315–323.
4. Петрушенко В.Л. Філософія і методологія науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016.
5. Синиця С.А. Деніел Деннет. Біографічні дані. Передумови статті. Самість. *Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку* Львів : Літопис, 2014. С. 276–279.
6. Франко І. (1981). Дещо про себе самого. *Зібрання творів* (Т. 1–50; Т. 31). Київ : Наук. Думка, 1981. С. 28–32.
7. Янко Ж. Художній твір як матриця у контексті соціального пізнання: методологічні колізії. Гуманітарно-наукове знання: дисциплінарні матриці. Матеріали Міжнародної наукової конференції 9-10 жовтня 2015 р.

Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. URL : <http://www.philosophy.chnu.edu.ua/res//philosophy/materialy.pdf>.

REFERENCES

1. Bilenko T., Yanko Zh. (2016). Germenevtyka v konteksti vchenogo neznannya. [Hermeneutics in the context of scientist ignorance]. *Naukovyj visnyk Sxidnoevropejskogo nacionalnogo universytetu im.Lesi Ukrayinky. Seriya: Filosofski nauky. Luczk : Vyd-vo SNU im.Lesi Ukrayinky. – Bulletin of the East European National University named after Lesya Ukrainka: No. 10 (335). 3-9. Series: Philosophical Sciences. Lutsk: Lesya Ukrainka University of Applied Sciences. [in Ukrainian].*
2. Dennet, Deniel (2014). Samist yak centr vagy naratyvu [Alone as the center of gravity of the narrative]. *Antologiya suchasnoyi analitychnoyi filosofiyi, abo zhuk zalyshaye korobku. Za naukovoju redakciyeju A.S. Synyci. – An anthology of modern analytical philosophy, or the beetle leaves the box. According to the scientific edition of ASSinita. Lviv: Chronicle. P. 280 – 295. [in Ukrainian].*
3. Kobrynska, N. (1980). Avtobiografiya. [Autobiography]. *Vybrani tvory. – Selected works. K.: Dnipro, P. 315 – 323. [in Ukrainian].*
4. Petrushenko, V.L.(2016). *Filosofiya i metodologiya nauky. [Philosophy and methodology of science]. Navch. posibnyk. – Educ. manual. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. 184 p. [in Ukrainian].*
5. Synycya, S.A. (2014). Deniel Dennet. Biografichni dani. Peredumovy statti. Samist. *Antologiya suchasnoyi analitychnoyi filosofiyi, abo zhuk zalyshaye korobku. [Daniel Dennett. Biographical data. Background of the article. Alone. An anthology of modern analytical philosophy, or the beetle leaves the box]. Lviv : Litopys. P. 276 – 279. [in Ukrainian].*
6. Franko, I. (1981). Deshho pro sebe samogo. [Something about yourself]. *Zibrannya tvoriv u 50 tt. Literaturno-krytychni praci (1897 – 1899). – Collection of works in 50 vols. Literary Critical Works (1897 – 1899). K.: Scientific thought. T. 31. P. 28 – 32. [in Ukrainian].*
7. Yanko, Zh.(2015). Xudozhnij tvir yak matrycya u konteksti socialnogo piznannya: metodologichni koliziyi.[A work of art as a matrix in the context of social cognition: methodological conflicts]. *Gumanitarno-naukove znannya: dyscyplinarni matryci. Materialy Mizhnarodnoyi naukovoji konferenciyi 9-10 zhovtnya 2015 r. Chernivci: Cherniveczkyj nac. un-t. – Humanities: disciplinary matrices. Proceedings of the International Scientific Conference October 9-10, 2015. 168-173. Chernivtsi: Chernivtsi Nat. un-t. [in Ukrainian]. doi: <http://www.philosophy.chnu.edu.ua/res//philosophy/materialy.pdf>*